

4.1

Eesti õppekeelelega koolis õppimine suurendab vähemusrahvuste lõimumist

Tiit Tammaru, Kadi Kalm, David Leonard Knapp, Anneli Kährik ja Kadri Leetmaa

PÕHISÕNUMID

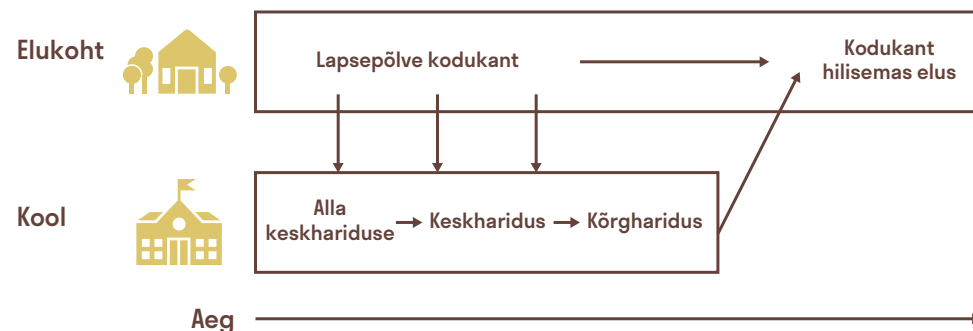
- Rahvuspõhiste elukohaerinevuste kasv on peatunud, kuid erinevused püsivad suured.
- Vene õppekeelega koolides õppijate osakaal on olnud pikalt ühetaoline.
- Eesti õppekeelega koolis õppimine aitab välja segregatsiooni nõiaringist.

SISSEJUHATUS

Koolidel on ruumilise eraldatuse ja lõimumise kujundamisel kaksikroll. Ühelt poolt mõjutab vanemate elukohavalik otseselt seda, mis koolis lapsed käivad. Seda nimetatakse koolidesse jagunemise mõjudeks laste tulevasele eluteele ning siin on keske tähtsusega vanemate valikud ja otsused. Teiselt poolt annavad koolid nii teadmisi kui ka kujundavad laste väärtusi, oskusi ja suhtlusvõrgustikke, mis mõjutavad neid hiljem kogu elu jooksul. Seda nimetatakse koolide mõjudeks ning siin on keske tähtsusega koolid ise. Koolis kasvab õpilane koos klassikaaslastega ning sageli tekivad sel ajal sõbrad kogu eluks, kujunevad väärtused ja hoiakud, mis hakkavad mõjutama edasise haridustee, töökoha ja muude tegevuste valikuid.

2016/2017. aasta inimarengu aruanne tõi kasutusse segregatsiooni nõiaringi mõiste¹. Etniline segregatsioon ehk rahvuspõhine ruumiline eraldatus hõlmab elamist erinevates asumites, õppimist erinevates koolides ning töötamist erinevatel töökohtadel. Ruumiline eraldatus eri eluvaldkondades kipub just nagu nõiaringis üha korduma ja kuhjuma. Vanemate elukohad ja laste koolivalikud on omavahel tihedalt seotud, omandatud haridus mõjutab aga töö saamist ja sissetulekuid ning selle kaudu elukohavalikuid täiskasvanueas, käivitades potentsiaalselt järgmise ebavõrdsuse ja segregatsiooni ringi (joonis 4.1.1).

Joonis 4.1.1 Elukoha ja kooli seosed

ALLIKAS: autorite joonis

Ebavõrdsuse kujunemise ühiskonnas otsustab see, kuivõrd vähemusrühma kuuluvad lapsed kordavad oma vanemate segregatsioonimustreid või mil määral muutub nende elutee võrreldes vanemate põlvkonnaga sarnasemaks põhirahvuse omale, suurendades nii lõimumist rahvusrühmade vahel.

Käesolevas artiklis analüüsime vene emakeelega noorte põlvkondlike elukohavalikuid, käsitledes neid kui üldise ühiskondliku lõimumise mõõdupuud. Sarnastes piirkondades elamiseks on vaja täita kaks olulist ja otseselt lõimumisega seotud eeltingimust: soov elada sarnases piirkonnas ja sarnased võimalused (sissetulek) nende soovide teostamiseks. Eluasemeturul kipuvad seejuures individuaalsed erinevused võimenduma, sest pere moodustavad keskmisest sagedamini sarnase haridusega inimesed. Teisisõnu, kui haridus ja edu tööturul on seotud iga inimese individuaalsete võimaluste ja valikutega, siis kodu otsimisel kombineeruvad sageli kahe inimese võimalused ja valikud.

Et paremini mõista kooli keelekeskkonna ja elukohavalikute (kooli- ja elukohasegregatsiooni) omavahelist seost, keskendume analüüsis ühele põlvkonnale venekeelses keskkonnas üles kasvanud vene emakeelega noortele, kellest osa õppis peamiselt eesti ja osa peamiselt vene õppekeelega koolis. Küsime, kuivõrd erinevaks kujunesid selle põlvkonna liikmete elukohavalikud

hilisemas täiskasvanueas, lähtudes sellest, millise õppekeelega koolis nad õppisid. Võtame vaatluse alla ühe kohordi ehk 2005. ja 2006. aastal Tallinna linnaregioonis põhikooli või gümnaasiumi lõpetanud vene emakeelega noored. Need on esimesed üldhariduskooli lõpetajad, kelle kohta on andmestikus olemas pikemat eluteed hõlmavad andmed. Sel ajal oli ka Eestis keelekümlusmetoodika rakendamine vene õppekeelega koolides veel algusjärgus ning üldhariduskoolid olid valdavalt kas eesti- või venekeelsed. Nende aastakäikude noorte eluvalikuid saame jälgida kuni 30. eluaastani, mil enamik noori on lõpetanud oma haridustee, kolinud välja vanematekodust ja soetanud või üürinud oma eluaseme. Tallinna linnaregioonile keskendume seepärast, et erinevalt teistest Eesti piirkondadest on seal võrreldav arv vene ja eesti emakeelega inimesi ning kõige enam erinevaid võimalusi nii elukoha- kui ka koolivalikuks.

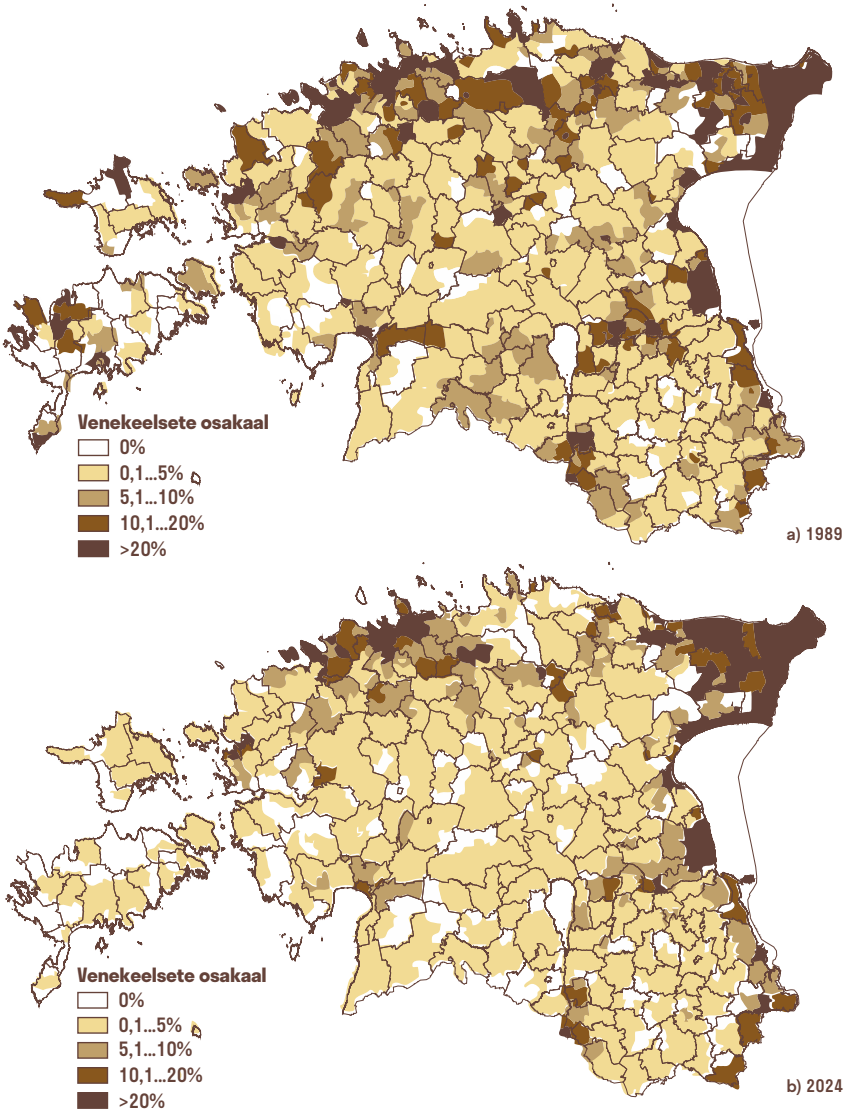
RAHVUSPÕHISTE ELUKOHA-ERINEVUSTE KASV ON PEATUNUD, KUID ERINEVUSED PÜSIVAD SUURED

Viimasel kolmel kümnendil on vene emakeelega inimeste osakaal kasvanud Tallinnas ja Ida-Virumaal, samal ajal kui kõigis teistes piirkondades on vene emakeelega inimeste osakaal kahanenud

(joonis 4.1.2). Kõige suuremad muutused toimusid 1990. aastatel ning see seondus eelkõige Eestist väljarändega. Eesti-siselt on aga vaadeldud perioodil vene emakeelega inimeste peamine rände sihtpunkt olnud pealinn. Aktiivne ränne

toimub Ida-Virumaalt Tallinna. Üha suurem osa Eesti vene emakeelega inimestest elab seega Tallinnas: 1989. aastal 41%, 2011. aastal 45% ja 2021. aastal 50%. Teisisõnu elab praegu Tallinnas pool Eesti vene emakeelega elanikkonnast.

Joonis 4.1.2 Vene emakeelega inimeste osakaal 1989. ja 2024. aastal

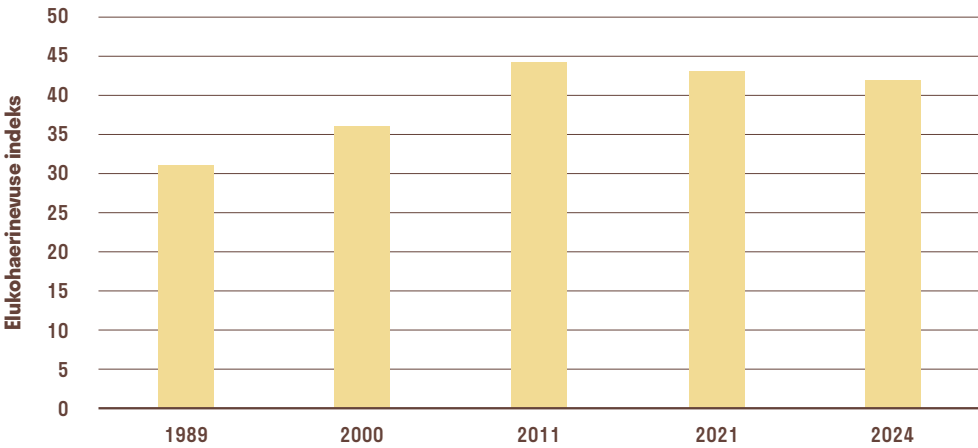
ALLIKAS: Infotehnoloogiline Mobiilsusobservatoorium IMO²

Samasugune rahvuspõhine koondumine on toimunud kindlatesse piirkondadesse Tallinnas. Enamasti on venekeelse elanikkonna sihtkohaks asumid, kus eluasemehind on soodsam. Elukohaerinevusi mõõdetakse kõige sagedamini ruumilise eraldatuse indeksiga. Indeks näitab, mitu protsenti ühe või teise rahvusrühma liikmetest peaks teoreetiliselt elukohta vahetama selleks, et igas asumis oleks rahvuslik koosseis samasugune kui linnas tervikuna. Juhul kui indeksi väärtus ületab 40 piiri, tõlgendatakse seda suure ruumilise eraldatusena rahvusrühmade vahel. Tallinnas ületab indeksi väärtus seda taset (joonis 4.1.3). Eesti ja vene emakeelega inimeste eraldumine eri asumitesse toimus peamiselt 1990. ja 2000. aastatel. Sealt edasi ei ole Tallinna-sisesed elukohaerinevused enam süvenenud, aga samas ei ole ka oluliselt vähenenud. Teisisõnu on suur elukohaerinevus keelerühmade vahel

Eesti ja vene emakeelega inimeste eraldumine eri asumitesse toimus peamiselt 1990. ja 2000. aastatel. Sealt edasi ei ole Tallinna-sisesed elukohaerinevused enam süvenenud, aga samas ei ole ka oluliselt vähenenud.

stabiliseerunud ja viimase 10–15 aasta jooksul on jätkunud senise segregatsiooni taastootmine: eestlased on selgelt ülekaalus vanemates linnaosades nagu Kesklinn ja Põhja-Tallinn ning eramurajoonides, vene emakeelega inimesed aga suurtõrtemajade piirkondades (joonis 4.1.4). Näiteks Lasnamäel elab ligikaudu 43% Tallinna vene emakeelega inimestest, moodustades ligikaudu 80% pealinna suurima linnaosa elanikest.

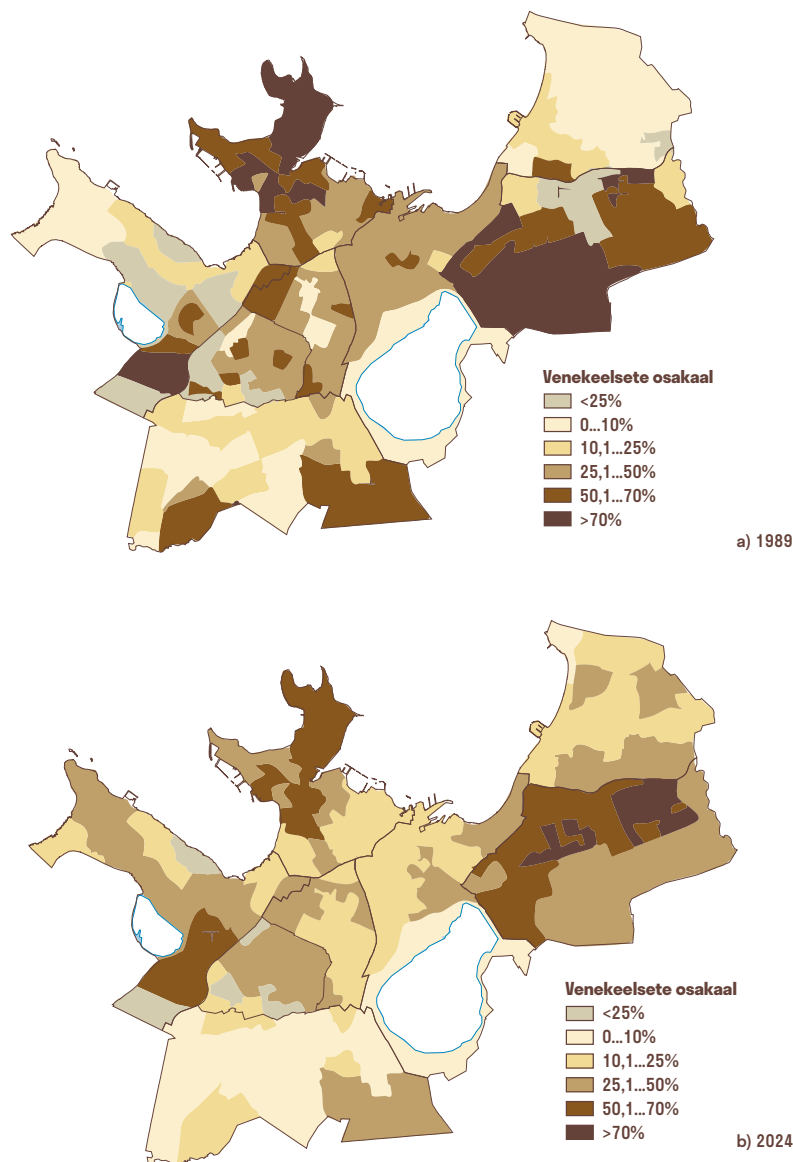
Joonis 4.1.3 Elukohaerinevuse indeksi muutus keelerühmade vahel Tallinnas rahvaloenduste andmetel

ALLIKAS: Infotehnoloogiline Mobiilsusobservatoorium IMO³

MÄRKUS. Juhul kui indeksi väärtus ületab 40 piiri, tõlgendatakse seda suure ruumilise eraldatusena rahvusrühmade vahel.

Joonis 4.1.4 Vene emakeelega inimeste osakaal Tallinna asumites 1989. ja 2024. aastal

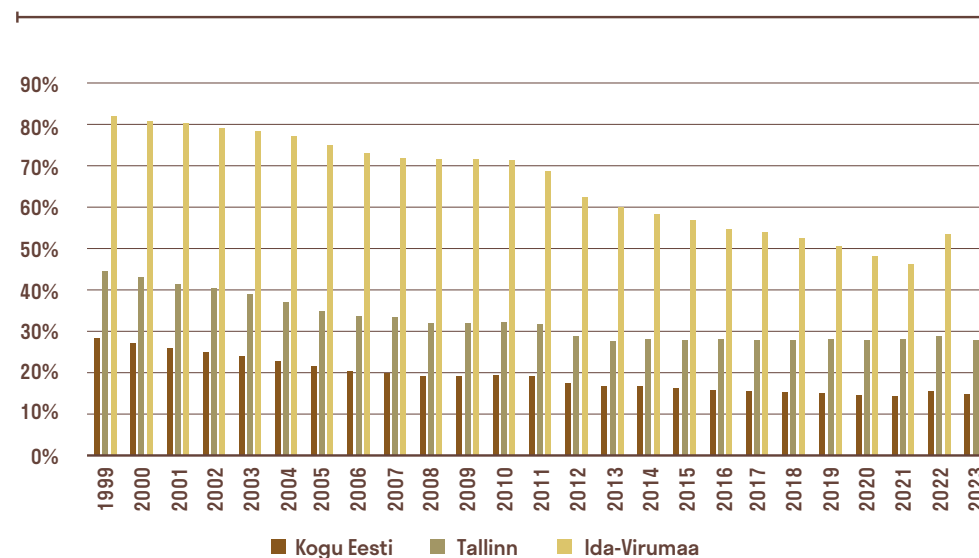
ALLIKAS: Infotehnoloogiline Mobiilsusobservatoorium IMO¹

VENE ÕPPEKEELEGA KOOLIDES ÕPPIJATE OSAKAAL ON OLNUD PIKALT ÜHETAOLINE

Kuigi Eesti lõimumispoliitikas on väga palju õnnestumisi, on lõimumine toimunud siiski suhteliselt aeglaselt. Selle üks võtmepõhjusti on olnud laste sorteerimine maast madalast lasteaedade ja koolide õppekeele alusel keelepõhisesse paralleelmaailma. Kui kuni aastani 2012 vähenes muu (peamiselt vene) õppekeelega koolides õppivate laste osakaal, siis sellest ajast on langustrend peatunud ning ligikaudu 15% Eesti lastest omandas hariduse vene keeles ka aastal 2023 (joonis 4.1.5). Ka Tallinnas ja Ida-Virumaal on vene õppekeeles õppivate laste arv püsinud

viimased kümme aastat ühetaoline, vastavalt 30% ja 50% ümbruses. Kui keskenduda ainult vene kodukeelega õpilastele, siis näeme, et ka siin on vene keeles õppimise langustrend viimase kümne aasta jooksul peatunud ja ligi pooled venekeelsetest noortest õppisid veel 2023. aastal vene keeles (joonis 4.1.6). Tallinnas on seejuures kooli valimine selgelt seotud eelistustega, mitte võimaluste puudumisega, sest eesti ja vene õppekeelega koolid asuvad sageli üksteise kõrval või lähedikk. Nii saavad vanemad võimaluse valida, millises keeles nad soovivad, et nende lapsed õpivad. Vene keeles õppimine on olnud seega püsivalt väga oluline valik, mis määrab ühtlasi olulisel määral laste edasise elutee ja võime kohandada Eesti ühiskonnaga.

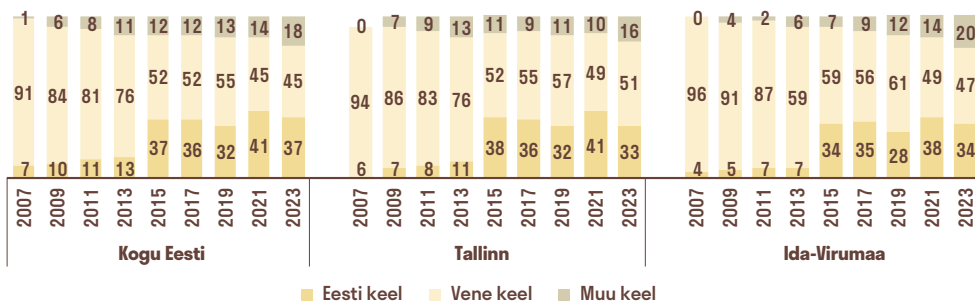
Joonis 4.1.5 Muu õppekeelega õppijate osakaalu muutus üldhariduskooli statsionaarses õppes, 1999–2023

ALLIKAS: Statistikaamet⁵

MÄRKUS. Muus õppekeeles õppijatest moodustavad vene keeles õppijad umbes 95%.

Joonis 4.1.6 Üldhariduskooli lõpetanud vene kodukeelega õpilaste osakaal õppekeele järgi, 2007–2023

ALLIKAS: Infotehnoloogiline Mobiilsusobservatoorium IMO[®]

Vabas Eestis on hariduse omandanud juba mitu põlvkonda venekeelseid noori, kelle koolikeskkond ei ole neile taganud head eesti keele oskust ja kellel sageli puuduvad ka eestlastest sõbrad. See teeb lõimumise Eesti ühiskonda keeruliseks. Nii näevad just vene keeles gümnaasiumihariduse omandanud noored võrreldes eakaaslastega oluliselt sagedamini oma tulevikku mõnes teises riigis ning nendest, kes Eestisse jäävad, ei ole paljud keeleoskuse ja suhtlusvõrgustiku tõttu tööturul konkurentsivõimelised.⁷ 2017. aasta inimarengu aruanne⁸ näitas, et noorte vene emakeelega inimeste seas on oluliselt suurem tööpuudus kui samas vanuses eestlastel. Samal ajal on eestlaste seas oluliselt enam kõrgemal ametipositsioonil – juhtide ja tippspetsialistidena – töötavaid inimesi. Selline struktuurne erinevus tööturu edukuses tähendab, et vene emakeelega inimesed ei saagi valida samasuguseid elukohti kui eestlased, sest sisetulekud on lihtsalt väiksemad. Seetõttu on väga oluline selgitada, kuidas erinevaks kujunevad nende vene noorte eluteed, kes omandavad hariduse eesti keeles, võrreldes nendega, kes omandavad hariduse vene keeles.

EESTI ÕPPEKEELEGA KOOLIS ÕPPIMINE AITAB VÄLJA SEGREGATSIOONI NÕIARINGIST

Varasemaid uuringuid koolivalikute kohta on palju, kuid vähesed neist käsitlevad erinevates koolides õppimise mõju eri rahvusest noorte hilisemale eluteele ja elukohavalikutele. Eesti on sarnaselt Põhjamaadega läinud üle registripõhisele rahvaloendusele ning see võimaldab uudsel moel vastata ka keerukamatele küsimustele, kus oluline on samade inimeste kohta teada infot mitmel ajahetkel ehk pikilõikeliselt, üle inimese elukaare. Üldjuhul pakuvad rahvaloendused ristlõiget ühiskonnast, andes põhjaliku ülevaate kogu rahvastikust ühel ajahetkel.

Selles artiklis kasutame pikilõikelisi andmeid 2005. ja 2006. aastal Tallinna põhikoolide ja gümnaasiumite lõpetajate kohta. Suuname tähelepanu teraviku vene noortele, kes elasid õpingute lõppedes sellistes Tallinna asumites, kus naabrite emakeel oli keskmisest sagedamini vene keel.

Meie analüüsi tulemused näitavad, et enamik (94%) suure vene keele osatähtsusega (edaspidi: venekeelses) asumis üles kasvanud vene emakeelega noortest asus õppima vene õppekeelega koolis. Samuti kolis enamik sellistest noortest (86%) täiskasvanueas elama venekeelsesse asumisse. Neist, kes elukohta vahe-

tasid ja lapsepõlveasumist lahkusid, asus 68% elama mõnda teise suure vene emakeelega osakaaluga asumisse. See viitab seaduspärale, et vene emakeelega noored eelistavad tuttavat keelekeskkonda, kus elavad sugulased, sõbrad ja tuttavad ning kus on olemas omakeelne taristu (nt vene õppekeelega koolid). Peamine elutrajektoor on kodu venekeelses asumis lapseas, õppimine vene õppekeelega koolis ning kodu venekeelses asumis täiskasvanueas. Siiski on ka mõningaid märke laste ruumilise lõimumise suurenemisest võrreldes vanemate põlvkonnaga: 14% kõikidest noortest ja 32% elukohta vahetanud noortest elas täiskasvanueas eestlaste ülekaaluga (edaspidi: eestikeelses) asumis. Eestikeelsesse asumisse asusid peaaegu eranditult vene emakeelega noored, kes olid õppinud eesti õppekeelega koolis. Selliseid noori oli lihtsalt väga vähe.

Kolimist eestikeelsesse asumisse võivad lisaks kooli õppekeelele mõjutada veel mitu tegurit. Tehtud regressioonanalüüsi tulemused (joonisel 4.1.7 on esitatud analüüsi lõppudel), heidavad valgust kooli õppekeele ja venekeelses asumis kasvanud noorte elukohavalikute seosele täiskasvanueas. Peamiselt huvitab meid see, kuidas vähendab teiste tegurite lisamine kooli õppekeele seoseid elukohavalikutega täiskasvanueas.

Lisasime mudelisse tunnuseid sammhaaval ning esimesena vaatasime kooli tunnuste mõju. Analüüs näitab, et kooli keelekeskkonna mõju on oluline ja eestikeelses koolis õppimine suurendab venekeelsel noorel tõenäosust elada täiskasvanuna eestlaste ülekaaluga asumis. Selleks et olla tulemuses kindlad, lisasime järgmise sammuna mudelisse sotsiaalmajandusliku edukusega seotud tunnused, sealhulgas ameti. Ilmneb, et sotsiaalmajanduslikku edukust arvesse võttes jääb kooli õppekeele mõju endiselt oluliseks elukohavalikut mõjutavaks teguriks täiskasvanueas, kuid nendel tunnustel on endil samuti positiivne mõju. Vene noored, kes on omandanud kõrghariduse või kes töötavad kõrgemal ametikohtadel, elavad täiskasvanuna suurema tõenäosusega eestikeelses asumis kui madalama haridustasemega rahvusaaslased. Need tulemused toetavad ruumilise lõimumise teooriat, mis väidab, et kõrgem sotsiaalmajanduslik staatus soodustab vähemuste kolimist põhirahvuse ülekaaluga asumitesse.

Eestikeelses koolis õppimine suurendab venekeelsel noorel tõenäosust elada täiskasvanuna suure eestlaste ülekaaluga asumis.

Edasi lisasime noorte endi lõimumise ja vanematega seotud tunnused. Näeme, et kooli õppekeel jääb oluliseks teguriks ja näitab, et eestikeelses koolis õppimine on positiivselt seotud eestikeelses asumis elamisega täiskasvanueas. Sarnaselt sotsiaalmajanduslike tunnustega on ka lõimumisega seotud tunnustel iseseisev positiivne mõju. Esiteks on oluline eestlastest partneri olemasolu, mis suurendab tõenäosust elada täiskasvanueas eestikeelses asumis. Ka Eesti kodakondsus on positiivselt seotud täiskasvanueas eestikeelse elukeskkonnaga. Vanematega seotud tunnuste puhul on huvitav see, et koolivaliku puhul mängivad rolli nii vanemate haridustase kui ka emakeel (kõrgharidusega vanemate ja segaabiellus vanemate lapsed käivad eestikeelses koolis tõenäolisemalt kui madalama haridusega vanemate või kahe venekeelse vanemaga lapsed, kuid täiskasvanueas elukohavalikutel vanemate taust enam statistiliselt oluline ei ole). Neljanda sammuna ehk lõppudelisse (joonis 4.1.7) lisasime viimase tunnuseks venekeelsete naabrite osakaalu lapsepõlveasumis. Ka nüüd, kui arvesse on võetud paljud erinevad elukaik mõjutavad tegurid, jääb kooli õppekeele mõju endiselt oluliseks – eestikeelses koolis õppimine suurendab kaks korda venekeelse noore tõenäosust elada täiskasvanuna suure eestlaste ülekaaluga asumis. Lisaks näeme, et mida suurem oli lapsepõlveasumis vene emakeelega inimeste osakaal, seda väiksem on tõenäosus elada täiskasvanuna eestikeelses asumis.

Kokkuvõttes ei kao seega kooli õppekeele ja täiskasvanueas elukoha keelekeskkonna seos pärast erinevate, noorte endi ja nende vanematega seotud tunnuste lisamist. Kuigi eestikeelses õppivaid venekeelseid noori on vähe, näitavad meie tulemused, et eestlastega koos õppimine on oluliselt seotud täiskasvanueas eestikeelsesse asumisse kolimisega.

Joonis 4.1.7 Elukoht täiskasvanueas: venekeelne (0) või eestikeelne asum (1) ja seda mõjutavad tegurid

ALLIKAS: autorite joonis

MÄRKUS. Mitmetasandilise binaarse regressiooni tulemused. Joonisel on esitatud valitud statistiliselt olulised (usaldusnivoo vähemalt 90%) tulemused lõppmudelil kohta. Kogu mudel ja mudeli sammud on lahti kirjutatud Kalm jt.⁹ Joonisel esitatud tunnuste võrdlusgrupid on järgmised: kooli õppekeele puhul „vene keel“, hariduse puhul „alla keskhariiduse“, ametialase staatuse puhul „madalam amet“, kodakondsuse puhul „vene kodakondsus“, perekonnaseisu puhul „vene partner“.

KOKKUVÕTE

Üks artikli põhitulemustest näitab, et enamik suure venekeelse elanikkonna osakaaluga asumites elavate venekeelsete laste vanematest pani 20 aastat tagasi oma lapsed õppima venekeelsetesse koolidesse, isegi kui enamasti oli läheduses olemas ka eestikeelne kool. Kuigi aastatega on eestikeelse kooli valik saanud mõnevõrra tavalisemaks, lõpetasid enam kui pooled vene emakeelega lapsed näiteks Tallinnas ka 2023. aastal vene õppekeelega üldhariduskooli, ehkki erinevad kümbulus- ja lõimitud õppe meetodid on õppetöös kasutatavaid keeli mitmekesistanud. Koolikeelest sõltumata on nende laste peamine suhtlusringkond endiselt venekeelne. See tähendab, et haridusvalikute kaudu taastoodetakse vähemusrahvuste segregatsiooni. Meie analüüs näitab, et linnas, kus on rohkearvuline vähemusrühm, ei pruugi ühiskonda lõimimine olla vanemate jaoks kõrge väärtusega.

Valik vene õppekeelega kooli kasuks ei pruugi olla seotud väheste rahaliste võimaluste või tajutava diskrimineerimisega, vaid pigem sooviga kanda edasi keelt, kultuuri ja oma kogukonna elujõulisust. Seetõttu on keeruline ennustada, milline saab olema hiljuti käimalükatud eesti õppekeelele ülemineku täpne mõju, kuna suur rahvuspõhine elukohasegregatsioon soodustab endiselt kooli-segregatsiooni: vene emakeelega noored elavad endiselt peamiselt vene emakeelega asumites ja õpivad küll eesti keeles, kuid koos rahvuskaaslastega.

Nii on eestikeelsele haridusele ülemineku järel järgmine samm eestlaste ja vene emakeelega noorte koolivalikute sarnastumine. Ehk laiemalt öeldes: lõimimine tähendab koos olemist ja tegutsemist, segregatsioon aga eraldi olemist ja tegutsemist. Kui Eesti riik soovib vähemuste

lõimumist, on vaja mõelda ka sellele, kuidas astuda järgmine samm, mis viib nende valikute sarnastumisele. Koos samades koolides õppimise eesmärgi saavutamine on lõimumise vaatenurgast vajalik, kuid ei ole lihtne ülesanne, sest eestlastest lapsevanemad tajuvad selles omakorda ohtu oma rahvuslikule identiteedile ja laste hariduse kvaliteedile. Teiste riikide kogemusi vaadates võib ohuna välja tuua ka selle, et eesti pered, kes ei soovi, et nende lapsed õpivad koos vene peredest lastega, hakkavad vältima elukohana neid linnaosasid, kus on suur venekeelsete elanike osakaal, ning see omakorda võib hakata suurendama rahvuspõhist segregatsiooni nii elukohtades kui ka koolides.

Järgmist sammu ja sellest tekkivate võimalike väljakutsete lahendamise vajalikkust toetab meie artikli teine tulemus: eestikeelsetes koolides õppimine aitab lisaks parematele haridus- ja tööturuvalikutele kaasa ka elukohavalikul rahvusgruppide lõimumisele. See tulemus jääb kehtima ka pärast noorte endi ja nende vanematega seotud tunnuste arvessevõtmist, olles oluline isegi sõltumata vanemate rahalistest võimalustest. Teisisõnu aitab iga väike samm koosõppimise suurenemise suunas kaasa tulevaste elukohaerinevuste vähenemisele.

Lisaks suurtele muutustele üldhariduskoolide õppekeeles võivad lahendused olla ka kiiremad, kui mõtleme kõigi otsuste puhul sellele, et lõimumise eelduseks on eri keelt kõnelevate laste kohtumis- ja suhtlusvõimalused. Selleks annab hea võimaluse huviharidus. Ka huviharidus on paljuskii keelepõhine neis linnades ja regioonides, kus nii eesti kui ka vene keele rääkijaid on palju (pallimängude treeningrühmad, laste suvelaagrid jne). Huvihariduse muutmine huvi-, mitte keelepõhiseks aitaks kiiremini kaasa segregatsiooni vähenemisele praeguste laste põlvkonnas. Meie uuring hõlmas Tallinna, kuid huviharidus ja selle eri vormid on üks viise, kuidas ka Ida-Virumaa lapsed tuua paremini Eesti

Haridusvalikute kaudu taastoodetakse vähemusrahvuste segregatsiooni.

ühiskonda ning autentsesse eestikeelsesesse keele- ja kultuuriruumi.

TÄNUSÕNAD

Artikli aluseks olevat uurimistööd on rahastanud Eesti Teadusagentuur (PRG1996, segregationcircles.eu; Infotehnoloogiline Mobiilsusobservatoorium, imo.ut.ee), Eesti Teaduste Akadeemia (uurija-professor Tiit Tammaru) ning Haridus- ja Teadusministeerium (energiatõhususe tippkeskus, ener.ee, heaoluteaduste tippkeskus, estwell.ut.ee).

PEEGELDUS

Aleksei Jašin

Artikli aluseks on Statistikaameti andmed, mille järgi võib öelda, et vene õppekeelega koolides on õppijate arv püsinud stabiilne. Viimase kümne aasta jooksul õppis vene keeles umbes 50% Ida-Virumaa ja umbes 30% Tallinna õpilastest. Taas kord leidis teaduslikul tasemel kinnitust, et vene õppekeelega koolis õppimine ennustab segregatsioonimustrite kandumist vanematelt lastele.

2024. aasta septembris alanud eestikeelsele haridusele ülemineku valguses julgen väita, et trendis on märkimisväärsed muutusi. Need ei seisne vaid selles, et kõik 1. ja 4. klasside õpilased õpivad 2024/2025. õppeaastal üleminekukoolides eesti keeles. 2023. aasta septembris läks Tallinnas 1. klassi 3504 õpilast, kellest 38,2% tuli üleminekukoolidesse. 2024. aastal üleminekukoolidesse minejate protsent langes 34,6%-ni. 2025. aasta maikuu seisuga näeme, et 1. klassi taotluste arv üleminekukoolidesse on langenud 30,3%-ni. Kahe aasta languseks on seega 8% (s.o u 400 last).

Venekeelsed lapsed, kes õpivad nüüd üleminekukoolides eesti keeles, ei pruugi aga oma haridustee lõpuks segregatsiooni nõiaringist välja tulla, sest nende koolis ja naabruskonnas on absoluutses enamuses muukeelsed lapsed. Üleminek eestikeelsele haridusele parandab eelduste kohaselt eelkõige muu emakeelega õpilaste eesti keele oskust, mis on vaid esimene samm ja eeldus kontakti loomiseks eestikeelsete inimestega ning segregatsiooni nõiaringist väljamurdmiseks.

Minu soovitused poliitikakujundajatele ja praktikutele selles valguses on järgmised.

Sotsiaalmajanduslik ebavõrdsus ja vähemusrühvuste segregatsioon hariduses käivad käsi. Lahenduste otsimisel tuleb sihtida mõlemat. Arenguseire Keskuse raportid näitavad, et õpilaste perede mediaansissetulek ennustab akadeemilisi tulemusi matemaatikaeksamil.¹⁰ Tallinna vene õppekeelega koolid on keskmiselt madalamate akadeemiliste tulemustega ja õpilaste perede sotsiaalmajanduslike

Vene õppekeelega koolis õppimine ennustab segregatsioonimustrite kandumist vanematelt lastele.

näitajatega, mis on üks keelepõhise segregatsiooni järelmeid. Soovitan kohalikele omavalitsustele töötada välja sotsiaalmajandusliku ebavõrdsuse vähendamise tegevuskava koos finantsmudeliga. Omavalitsuse koolid, mille näitajad on kõige madalamad akadeemiliselt ja sotsiaalmajanduslikult, võiksid saada täiendavat pearahha muukeelsete õpilaste arvu ning perede mediaansissetuleku näitaja põhjal. Lisaressurss peaks minema seatud eesmärkide saavutamiseks, mille puhul on vaja kontrollitavaid mõõdikuid näiteks viieaastaseks perioodiks. Seejuures on oluline haridusjuhtimise komponent, koolijuhi võimestamine või tugevate juhtide roteerimine. Sarnane praktika on mitu aastat kasutusel Helsingi linnas, kus tulemuslikkust hindab ja analüüsib Helsingi Ülikool. Mitmes teises riigis on sarnaseks lähenemiseks nn koolipöörde programmid (ingl *school turnaround*).

Eesti emakeelega pered peavad leidma tee endistesse venekeelsetesse haridusasutustesse. Mitme Tallinna linnaosa eestikeelsetes koolides on märkimisväärselt kasvanud muukeelsete õpilaste osakaal, mitmed üleminekukoolid on aga tühjenemas. On väljakutse, kuidas saada eesti emakeelega lapsi üleminekukoolidesse. Aitab atraktiivne ja nüüdisaegne haridusruum ning üleminekukoolide tugevuste ja eripärade võimendamine. Mitme endise Tallinna venekeelse lasteaia puhul, millel on uus ja kaasaegne hoone, näeme lasteaia järjekorra nimekirja järgi, et sinna on tulnud märkimisväärselt arv lapsi eestikeelsetest peredest. Üleminekukoolide puhul võib kasutada positiivset diskrimineerimist, luua atraktiivsemat õpikeskkonda uuenduslike haridusmetoodikate abil või väiksema õpilaste arvuga. Tallinn avab 2025. aasta septembris neljas üleminekukoolis ülelinnalise vastuvõtuga

klasse, kus eesti keelt õpitakse emakeelena. Üks klass alustab Montessori metoodika alusel ja kõikides klassides on maksimaalselt 20 õpilast, mis tagab individuaalsema lähenemise. See nõuab teatud hulgal lisaraha. 2030. aastaks ehk põhikoolide üleminekuprotsessi lõpuks võiksid eesti emakeelega pered valida endisi vene koole lähima kodukooli põhimõttel. Koolipidaja saab teha ettevalmistusi ning muuta üleminekukoole atraktiivsemaks eesti peredele.

Eri emakeelega noorte kokkutoomine huvihariduses ja spordis. Suurt rolli mängib kooliväline keskkond, mis huvihariduse ja noortesporti valdkonnas on teatud määral kohaliku omavalitsuse kontrolli all. Kohaliku omavalitsuse erahuvikoolide ja spordiklubi noorte pearahha eraldamise üks põhimõtteid võiks olla eri emakeelega noorte ühistegevuse edendamine. See tähendab,

et huvikoolid ja spordiklubid, mis pakuvad õppetööd ja trenne rühmadele, kus on koos eri emakeelega noored, saaksid omavalitsuselt täiendavat toetust. See motiveerib huvikoolide ja spordiklubide pidajaid värbama tööle keeleliselt ja metoodiliselt pädevaid õpetajaid ja treenereid, tänu kellele saab komplekteerida eri emakeelega noorte rühmi. Tallinn alustab sellise lahendusega spordivaldkonnas 2025. aasta sügisest. Sellele suunale läheb ligi 2% sporditoetuse 11-miljonilisest pearahha eelarvest.

VIIDATUD ALLIKAD

1. T. Tammaru, R. Eamets, K. Kallas (toim), *Eesti inimarengu aruanne 2016/2017. Eesti rändeajastul* (Eesti Koostöö Kogu, 2017).
2. Tartu Ülikooli Infotehnoloogiline Mobiilsusobservatoorium <https://imo.ut.ee>.
3. Tartu Ülikooli Infotehnoloogiline Mobiilsusobservatoorium <https://imo.ut.ee>.
4. Tartu Ülikooli Infotehnoloogiline Mobiilsusobservatoorium <https://imo.ut.ee>.
5. *HT18: Õpilased üldhariduse statsionaarses õppes maakonna, klassi ja õppekeele järgi*. Andmebaas. – Statistikaamet.
6. Tartu Ülikooli Infotehnoloogiline Mobiilsusobservatoorium <https://imo.ut.ee>.
7. E. Pungas, K. Täht, A. Realo, T. Tammaru, *Does ethnicity matter in intentions to study abroad? Analysis of high school students in Estonia*. – Journal of Ethnic and Migration Studies 41 (14), 2015.
8. T. Tammaru, R. Eamets, K. Kallas (toim), *Eesti inimarengu aruanne 2016/2017. Eesti rändeajastul* (Eesti Koostöö Kogu, 2017).
9. K. Kalm, D. L. Knapp, A. Kährlik, K. Leetmaa, T. Tammaru, *Minorities moving out from minority-dense neighbourhoods: Does school ethnic context matter in inter-generational residential desegregation?* – European Sociological Review 40 (2), 2023.
10. Arenguseire Keskus, *Õpetajate järelkasvu tulevik. Trendid ja stsenaariumid aastani 2040*. Raport (2023); K. Pöder, A. Veski, T. Lauri, S. Ferraro, *Koolide ja koolivõrgu efektiivsus* (Arenguseire Keskus, 2023).